

Stadslandbouw als nieuwe ruimtelijke opgave

Een beetje stad heeft tegenwoordig een of meerdere stadslandbouwprojecten binnen zijn grenzen. Hierbij staan duurzame voedselproductie en sociale cohesie centraal. De groeiende populariteit van stadslandbouw brengt nieuwe ruimtelijke opgaven met zich mee. Het Van Hall Larenstein lectoraat 'Ontwerpen aan Stadslandbouw' zoekt naar ontwerp oplossingen en -strategieën.

Tekst en beeld Kyra Kuitert

Initiatieven op het gebied van stadslandbouw en stedelijk voedsel spelen in op de vraag hoe steden wereldwijd op lange termijn kunnen voorzien in de groeiende vraag naar voldoende voedsel. Ook in Nederland zijn steeds meer burgers en ondernemers met het onderwerp bezig. Voorlopig is de bijdrage aan de voedselproductie echter marginaal: slechts zo'n 0,002% van onze dagelijkse voedselconsumptie wordt in de stad geproduceerd.

Het uitgangspunt van het lectoraat 'Ontwerpen aan Stadslandbouw', dat september 2013 is gestart, is dat stadslandbouw een bijdrage kan leveren aan een duurzame stedelijke woon- en werkomgeving. Landschapsarchitect Dr. Rob Roggema werd benaderd door de Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL) om de eerste lector 'Ontwerpen aan Stadslandbouw' te worden.

Roggema: „Juist omdat VHL het onderwerp stadslandbouw breed benaderde,

inclusief de stedenbouwkundige inrichting, was ik enthousiast. Gelukkig blijkt de animo onder de studenten minstens zo groot.”

Ruimtelijke uitdaging

Gedurende de looptijd van het lectoraat (vier jaar) wordt, samen met studenten en docenten van buitenlandse universiteiten, een aantal projecten gedaan. Al tientallen studenten landschapsarchitectuur, realisatie en management bestudeerden, vanuit de invalshoek van de stadslandbouw, nieuwe landschapsarchitectonische concepten voor duurzame stedelijke omgevingen. In ontwerpstudio's of als afstudeeropdracht.

Zo hebben twee studenten in Rio de Janeiro op een dak in een sloppenwijk een FoodRoof ontworpen en aangelegd, een daktuin van circa 30 m² waar de bewoners voor hun gezin gezond voedsel

kunnen verbouwen. Dit succesvolle voorbeeld wordt binnenkort opgevolgd door grotere projecten met meerdere daken.

„Er is veel enthousiasme voor stadslandbouw”, vertelt Roggema, „maar er zijn evenzoveel vragen; van de kwaliteit van stadsgroente tot de rol van burgers en overheden. En hoe pas je het ruimtelijk in? Het lectoraat richt zich vooral op die laatste vraag: hoe kan het ontwerpen van de stad ruimte bieden aan een substantiele voedselproductie?”

Schaalniveaus

Binnen het lectoraat wordt dit op drie schaalniveaus uitgewerkt. Het laagste schaalniveau zijn de individuele projecten, zoals een binnentuin, daktuin of een stuk braakliggend grond die een groep buurtbewoners samen omtoveren tot een community garden of buurtmoestuin. Roggema: „Dit soort initiatieven zijn

geweldig maar het is wel bedenkelijk dat het bijna altijd om tijdelijke projecten gaat. Zo'n tuin heeft tijd nodig om tot ontwikkeling te komen en ik vind daarom eigenlijk dat gemeenten hiervoor blijvende plekken ter beschikking moeten stellen.”

Op dit niveau leren de studenten ontwerp- en inrichtingsprincipes en gaat het onder andere over het ontwerp van de plek, de beplanting, beleving, productiviteit, bodemkwaliteit en beschikbaarheid van water, maar ook over afzetmogelijkheden en sociale aspecten. Ook het beheer verdient aandacht want er is een risico dat dergelijke projecten, zeker als 'de kartrekker' wegvalt, op termijn verloederen. Een stadsboer, die er een bescheiden inkomen uithaalt, een vaste vrijwillige beheerder of een stichting of vereniging waar de tuinders lid van zijn, kunnen dan uitkomst bieden.

Het tweede schaalniveau betreft de grotere groen- en waterstructuren in de stad. Hoe kun je deze ecologische systemen zo efficiënt mogelijk inzetten voor stadslandbouw? Wat de studenten leren is het ontwikkelen van ontwerpconcepten, zoals het ontwerpen van samenhangende groene of blauwe raamwerken. Twee studenten hebben bijvoorbeeld voor hun afstuderen een plan gemaakt voor de inrichting van een groene scheg in Leeuwarden met zoveel mogelijk ruimte voor stadslandbouw. Ze hebben hun concept vervolgens op detailniveau uitgewerkt: van binnenteelt in leegstaande bedrijfspanden tot het omvormen van parkeerterreinen en slim hergebruik van regenwater.

Langetermijnvisie

De hele stad en zijn omgeving tenslotte behoren tot het hoogste schaalniveau. Hier gaat het om het ontwikkelen van een ontwerpstrategie, een langetermijnvisie rond de vraag hoe de stad zich, op het gebied van voedselproductie, wil onderscheiden. Roggema: „Het gaat dan over ambities en hoe je de samenleving wilt inrichten, bijvoorbeeld of je wel of niet wilt stimuleren dat bewoners samen initiatieven ontplooiën en uitvoeren of dat de stad zichzelf op termijn groten-

Lectoraat, schakel tussen school en praktijk

Hogeschool Van Hall Larenstein heeft verschillende lectoraten. Deze vormen een schakel tussen het onderwijs en het bedrijfsleven, overheid en instellingen. Het lectoraat 'Ontwerpen aan Stadslandbouw' verzorgt onder andere projectgebonden onderwijsmodules, maakt afstudeerprojecten mogelijk, organiseert lezingen en doet zelfstandig onderzoek, al dan niet in samenwerking met andere partners.

Het Ministerie van Economische Zaken ondersteunt het lectoraat en er wordt onder andere samengewerkt met het lectoraat 'Metropolitane landbouw', diverse overheden en het bedrijfsleven.

Rob Roggema, lector Ontwerpen aan Stadslandbouw

deels van groente en fruit kan voorzien. Vervolgens kun je kijken hoe je de individuele projecten en structuren kunt koppelen aan deze visie.”

Op beide hoogste schaalniveaus blijft volgens de lector de vraag: hoe kun je in de bestaande stad ruimte creëren voor stadslandbouw? „Dat is namelijk niet zo eenvoudig. De trend is immers om in de stad in steeds hogere dichtheden te bouwen. Tegelijkertijd blijken er volop ongebruikte ruimten te zijn; zo is kortgeleden berekend dat circa 17% van het Amsterdams grondgebied (los van de daken) geschikt is om voedsel te produceren.” <

In Amsterdam Noord aan het IJ ligt de voedseltuin IJplein die wordt gerund door vrijwilligers. De opbrengst van de tuin gaat naar de voedselbank.

